

РЕЦЕНЗИЯ

От: **проф. дн Пенчо Денчев Пенчев**
УНСС

Стопанска история

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *научна специалност* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №3040/10.11.2022 г. на Ректора на УНСС.

Автор на дисертационния труд: **Пламен Димитров Иванов**

Тема на дисертационния труд: **Дирекция „Храноизнос“ в периода на Голямата Депресия (19230-1934 г.)**

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Политическа икономия“, Общикономически факултет на УНСС по *Стопанска история* съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 540/22.03.2016 г. Обучението е осъществено в задочна форма през периода 2016-2022 г.

Докторант Пламен Иванов роден в София през 1985 г., средното си образование получава в Национална финансово-стопанска гимназия, след това завършва Университета за национално и световно стопанство – бакалавър по Стопанско управление и магистър по Бизнес администрация. След това професионалното му развитие е свързано с Общинска банка и Топлофикация – София. Не е заемал академични длъжности в УНСС или в друго висше училище до момента.

Срокът на обучение в задочна форма е четири години. По оправдани причини веднъж този срок е прекъснат и веднъж удължен. При това са спазени всички нормативни изисквания. Въпреки натоварената си пряка професионална дейност докторант Пламен Иванов успешно изпълни Индивидуалния си план, издържа предвидените изпити и направи необходимите публикации по темата на дисертацията си.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Представеният за обсъждане дисертационен труд е с обем от 314 страници. Структурата е класическа. Тя се състои от Предговор, три глави, Заключение, Извори и историография и шест приложения. Последните илюстрират по подходящ начин отделни детайли от функционирането на изследваната държавна организационна структура. Заслужава да се отбележи, че е пропуснато да се добави Съдържание. Също така би било подходящо да се добави и списък на ползваните съкращения и евентуално речник на термини и непознати думи (например небетчийска мелница).

Дисертационният труд на Пламен Иванов е посветен на създаването на Дирекция „Храноизнос“, като една от най-важните държавни структури от времето на Голямата оепресия. По темата липсва специално изследване в стопанскоисторическата литература и това обстоятелство, само по себе си, е достатъчен аргумент за нейната актуалност и дисертабилност. Не по малко важно е обстоятелството, че Пламен Иванов се занимава с държавната политика по отношение на най-важния за тогава сектор на българската икономика и то в условията на най-тежката за 20 век икономическа криза. Както посочва дисертантът в Предговора си, настоящата война в Украйна показва, че снабдяването със зърнени храни в световен мащаб е уязвимо от политически действия и доколкото е необходимо да се предприемат адекватни мерки за избягване на стопански и хуманитарни катастрофи от голям мащаб. В Предговора са очертани обекта, целта и задачите на дисертацията. По моя преценка най-важният изследователски въпрос на труда е как българската държава осъществява намеса в при разрешаването на проблемите в аграрния сектор и какви са резултатите от тази намеса? Този изследователски въпрос е сериозен и значим. Той има потенциала да превърне дисертацията в приносно изследване, не само от гледна точка на историческата наука, но и за икономическата теория, стопанската политика, изследванията за управлението на държавните структури и т.н. Ясно и обосновани са определени хронологичните граници на дисертацията. С подзаглавие „Необходими уточнения“ са очертани ограниченията на наличния изворов материал, уточнено е кои политически и икономически събития и процеси няма да са обект на коментар, защо са пропуснати някои изследвания, които, на пръв поглед, имат отношение към темата и т.н.

Изворовата база, на която стъпва изследването е адекватно подбрана, с оглед отговора на поставения изследователски въпрос. Тя се състои от непубликувани архивни материали (ползвани са 13 фонда от централни и регионални архивохранилища), периодични издания, Стенографските

дневници на Народното събрание, Статистически годишници на Царство България, протоколи на търговско-индустриалните камари в Русе, София, Пловдив и Варна и др. Добре се познават, както по-стари, така и нови изследвания, които имат пряко или косвено отношение към темата. С оглед на факта, че Пламен Иванов се фокусира върху Голямата депресия, която е един от най-изследваните проблеми от икономисти и историци, той неизбежно е направил подбор на ползваната литература. Винаги може да се посочи пропуск на отделна статия или по-голям труд, но цялостната ми преценка е, че дисертанта е добре осведомен за литературата, която се отнася до проблематиката на труда му.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

За да се отговори на изследователския въпрос и да се изпълнят поставените цели и задачи е важна използваната методология. Докторантът е прибегнал до класически, за традициите на българската историческа наука, методологични похвати. Събран, обработен и подреден по логичен начин е огромен и разнообразен фактологичен материал. Авторът, до голяма степен успешно, се опитва обективно и безпристрастно да анализира резултатите от дейността на дирекция „Храноизнос“. Към темата се подхожда проблемно-хронологично. В този смисъл наличието е напълно оправдано включването в изследването на цялата Първа глава, която е посветена на общия исторически контекст, свързан с производството и търговията на зърнени храни и мястото на България в световния и европейски пазар, очертана е и предисторията на дирекция „Храноизнос“. Тази важна държавна институция се „ражда“ в условията на Голямата депресия, но в България, както показва Пламен Иванов, има натрупан исторически опит в държавния контрол над икономиката и над зърнения пазар.

Направените анализи и изводи са подкрепени в многобройни таблици със статистически данни, фигури и диаграми. Някои от стилизираните фигури и инфографики добре онагледяват структурата на Дирекция „Храноизнос“, нейното място и взаимоотношения с други организации на държавната администрация и т.н. Други фигури и инфографики в дисертацията може да се оценят като излишни, понеже не допринасят особено за изясняване на отделни тези, процеси или тенденции (виж напр. фиг. 13 на стр. 216-217). Това не намалява научните качества на рецензирания дисертационен труд, а по-скоро има отношение към начина, по който се представят основните факти.

Авторът успешно е изпълнил шестте задачи, които си е поставил в началото на труда си. Посочени са убедително вътрешните и външните

фактори, които стоят в основата на създаването на Дирекцията за изкупуване и износ на зърнени храни, представена е нормативната уредба, въз основа на която работи тази важна институция, очертани са тенденциите в производството и продажбата на зърнени храни в България на фона на състоянието на световните пазари, разкрити са организационната структура, спецификите на дейността и резултатите от функционирането на „Храноизнос“.

В дисертационния труд може да се открият следните научни резултати, някои от които имат и важен приложен характер:

- Пламен Иванов ясно разкрива, на практика, непреодолимите трудности, пред които се изправя държавната администрация, когато се опита да регламентира цени, да контролира пазари и да се занимава с търговска дейност. Независимо от добрите намерения от които (предполагаемо) е водена държавната власт, тя не е в състояние да разреши или да смекчи проблемите, предизвикани от Голямата депресия със средствата на социалното инженерство.
- Авторът убедително очертава административните и юридически неуредици и тежкото опартизаныване, с които е съпроводено създаването и функционирането на дирекция „Храноизнос“ - най-важната държавна институция за борба с отрицателните последици от депресията. За назначаване на отговорни постове в дирекцията липсват ясни изисквания, при смяната на директора през 1934 г., новият директор Каназирски от соя страна сменя 75 души, което е почти 50% от личния състав и т.н.
- Изнесените факти около законодателните промени, свързани с Храноизнос, показват как една временна структура се разраства и се превръща в постоянна.
- Обобщените финансови резултати от работата на „Храноизнос“ показват, че тя работи на загуба, Осчетоводени са източниците на загубите, без да е изненада П. Иванов, доказва, че най-много загуби се генерират основно от експорта на зърно.
- Дирекцията е създадена от властта като средство за борба с падащите цени на зърното и следователно за подкрепа на широки обществени слоеве, чиито доходи зависят от зърнените култури. Внимателното вникване в практическото изпълнение на добрите намерения на властта показва, че селяните предпочитат да продават стоката си на цени на свободния пазар, а не да се възползват от формално по-високите изкупни цени, които се гарантират от държавата. Това поведение на селяните не е ирационално, очевидно

тежката бюрократизация, многобройните условности, забавянето в изплащането и т.н. карат производителите доброволно да излизат на свободния пазар. Определени обществени прослойки оказват съпротива срещу действията на управляващите, защото с намалението на доходите си те заплащат държавната помощ към зърнопроизводителите.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Освен посочените научни и научно-практически резултати в дисертационният труд на Пламен Иванов може да се открият и няколко важни приноси елемента, които се отнасят до конкретното историческото познание за 30-те години на 20 век и общо за резултатите от стопанската политика на държавата в екстремни икономически ситуации. Някои от по-важните приноси могат да се обобщят по следния начин:

- Ясно е доказана приемствеността между дирекция „Храноизнос“ и съществуващите стопански институции за контрол над военновременното стопанство на страната през Първата световна война (виж напр. стр. 126-127 от дисертацията).
- Показано е, че създаването на „Храноизнос“ не е уникална българска идея, а е повлияно от опита на други страни в сходно положение.
- Дирекцията по общо мнение е създадена за държавна помощ на затруднените зърнопроизводители по време на кризата. В дисертацията си обаче Пламен Иванов ясно показва, че помощта фактически не идва просто от държавата. Всъщност държавната машина чрез „Храноизнос“ преразпределя ресурси като взима от едни социални групи, за да помогне на други. Доколко това е справедливо и приемливо е въпрос отвъд целите и изследователския въпрос на автора.
- Разкрит е точният брой на държавни служители, които са заети в изкупуването и по-нататъшните действия със зърнените храни в страната.
- Макар и да не е в тесния хронологичен обхват на темата, Пламен Иванов разкрива как институция, създадена за борба с последиците от Голямата депресия продължава съществуването си и след като последиците от депресията отшумяват. В този смисъл внимателният прочит на дисертацията поставя нови и интересни изследователски

проблеми, които имат практическо значение и могат да станат обект на бъдещи изследвания.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Пламен Иванов има три публикации по темата на дисертацията, с което той отговаря на нормативните изисквания. Публикациите са следните:

1. Към въпроса за създаването и началната дейност на дирекция „Храноизнос“. В: Историята и философията на политическата икономика (Сб. от научна конференция на катедра „Политическа икономика“, проведена в УНСС, 2017г.), С., 2018.

2. Производството на зърнени храни в България (1878 – 1912). - Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания, том III (Институциите и българското стопанско развитие през вековете), Варна, 2018.

3. Зърнените храни в България през периода на войните (1912–1918). Проблеми и решения. – Известия на Центъра за стопанско-исторически изследвания, том IV (Кризи и стопанско развитие през вековете), Варна, 2019.

Публикациите съдържателно влизат в тематиката на дисертацията и отразяват някои от приносите на предложения за рецензиране труд. Заслужава да се отбележи, че две от предложените публикации са в периодично издание, индексирани в Скопус. Това определено може да се оцени като постижение за автора и за научния му ръководител.

6. Оценка на автореферата

Приложеният автореферат напълно отразява съдържанието на дисертационния труд. Не е ясно какъв е смисълът от автореферат на дисертационен труд, но това не е нещо, за което може да се критикува авторът на самия труд. Той се съобразява с наложени правила.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Дисертационният труд на Пламен Иванов е посветен а един от най-динамичните и най-трудни за изследователска интерпретация периоди от стопанската история на България. В много голяма степен той се е справил успешно с редица „подводни камъни“. Въпреки това може да се отбележат и някои пропуски:

- Дисертацията изглежда ненапълно довършена. Сякаш ѝ липсва последната редакция, в резултат на което се допускат дразнещи грешки: не се посочва страница на цитиран труд, на стр. 31 може да се отбележи наличието на излишен параграф и т.н., в Диаграма 3 на

стр. 204 е дадена година 2002, не е ясно точно защо присъства в изложението параграфът с интересното заглавие „Цената на хляба, като политическа стока“.

- Някои от ползваните термини са напълно непознати и остават необяснени на читателя: например какво означава брашно тип 76-0-0, научната коректност изисква да се посочват тогавашните имена на отделни селища, а в скоби да се посочват днешните им имена и т.н.
- Отделни твърдения в изложението по глави са неясни или неверни. Например на стр. 96 се говори за **пълно възстановяване** на принципите на стопанския либерализъм след края на Първата световна война, което не е точно. Неубедително е твърдението, че Добруджа е „житница“ преди Освобождението (с. 39) – този район от българските земи е по-скоро пасище и т.н. Не е представена убедително аграрната реформа на БЗНС, а и дейността на Консорциума, който е в някаква степен предшественик на „Храноизнос“ е представена мимоходом.

8. Заключение

Въз основа на представения дисертационен труд и публикациите по темата на дисертацията изразявам своето **положително становище** – за присъждане на ОНС „доктор“ на кандидата Пламен Димитров Иванов.

2.12.2022 г. / София

Подпис: